

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بسمه تعالی

تأییدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای دکتر محمد فریدون خرم (تحت عنوان

"توسعه موفقیت‌گرایی در تربیت اخلاقی بر اساس (بنا بر نظریه زیوت) و تقدیر آن بر اساس
رئاسته تسلیم استاد (بنا بر نظریه شهید مطهری و استاد مصباح‌زوی)
را از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

پیشنهاد می‌کنند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی
۱- استاد راهنما:	علی رضا صالح‌نژاد (مکمل)	استاد
۲- استاد مشاور:	سید مهدی سجیدی	دستیار
۳- استاد ناظر:	میرزا...	استاد
۴- استاد ناظر:	اکبر رفعا	استاد
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی:

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته
در دانشگاه
دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار
خاتم/جناب آقای دکتر . مشاوره سرکار خاتم/جناب آقای دکتر
و مشاوره سرکار خاتم/جناب آقای دکتر
از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو متعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتلهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب محمد فروزان فرد دانشجوی رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش مطلع کارشناسی ارشد تمهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: محمد فروزان فرد

تاریخ و امضا: ۱۳۹۰/۱۰/۰۹

**آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد
نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس**

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عنوان پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکانبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (نثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه می باشد، باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم الاجرا است.

۹۰/۱۰/۱۰

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد
رشته تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت (تعلیم و تربیت اسلامی)

عنوان:

**تبیین موقعیت گرایی در تربیت اخلاقی پراگماتیسم
(با تأکید بر نظرات جان دیویی) و نقد آن بر اساس رئالیسم اسلامی
(با تأکید بر نظرات شهید مطهری و استاد مصباح یزدی)**

محمد فروزان فرد

استاد راهنما:

دکتر علیرضا صادق زاده قمصری

استاد مشاور:

دکتر سید مهدی سجادی

شهریور ۱۳۹۰

تقدیم به

همه‌ی مجاهدان طریق حق، بالخصوص پدر شهیدم

مادر صبور و فداکارم

همسر مهربان و دلسوزم

و

روشنایی زندگی ام امیر علی

قدردانی و سپاس

اکنون که در سایه‌ی عنایات و الطاف کریم‌بی‌همتا
مسابی حقیر به زیور تحقیق آراسته‌گشت، مجال معنمی است
تا گامی هر چند ناچیز بر سبیل «لم یسکر المخلوق، لم یسکر الخالق»
بر داشته‌ور، بنمودها و بمطکری‌های اساتید محترم، آقایان
دکتر علیرضا صادقزاده قمصری و دکتر سید مهدی سجادی

را ارج نهاده و خاضعانه بخوانم:

از خاک سرکوی شما بود

هر ناله که در دست نسیم سحری بود

چکیده

دیدگاه موقعیت‌گرایی دیویی در تربیت اخلاقی، رویکردیست بر اساس مبانی فلسفی- تربیتی و ارزشی مکتب پراگماتیسم که ضعیف بودن تحقیق در این حوزه و نیز نقش چشمگیر تربیت اخلاقی در تغییر وضعیت جهان ماشینی امروز و از آن جایی که تقلید و اقتباس محض در تربیت نارواست و بایستی با سنجش دقیق از تجربیات و اندیشه‌های دیگران سودجست، ضروری می‌نماید که با نقد خردمندانه از مؤلفه‌های مثبت این رویکرد سود جست و آنچه را که ناهمگون با فرهنگ اسلامی ماست، پرهیز نمود.

پژوهش حاضر که با توجه به ماهیت موضوع از نوع توصیفی- تحلیلی می‌باشد، پس از تبیین مبانی فلسفی- تربیتی موقعیت‌گرایی پراگماتیسم (با تأکید بر نظرات جان دیویی) و بررسی پیامدهای آن در تربیت اخلاقی، در نهایت به نقد مبانی فلسفی موقعیت‌گرایی بر اساس مبانی فلسفی رئالیسم اسلامی (با تأکید بر نظرات مصباح یزدی و شهید مطهری) پرداخته است.

آسیب رساندن به جریان تربیت اخلاقی و نیز نفع و رضایت بخشی در عمل، به عنوان تنها معیار ارزیابی ارزش‌ها از پیامدهای موقعیت‌گرایی در تربیت اخلاقی است و نیز رویکرد مذکور به لحاظ مباحثی مانند توجه به تفاوت‌های فردی و نیازهای کنونی متربی با نزدیک کردن جریان تربیت اخلاقی به زندگی واقعی و نگرستن به کودک به عنوان موجودی فعال دارای نقاط قوت بوده و می‌توان از آن‌ها بهره برد.

همچنین بر اساس رئالیسم اسلامی به لحاظ مباحثی مانند حرکت مستمر جهان و فاقد مبدأ و منتها بودن آن، ترسیم سیمای مادی، ناقص و عمل زده از انسان، محدود کردن حیطه معرفت به یک نوع علمی- تجربی، انکار آنچه ورای تجربه است و نسبی دانستن ارزش‌های اخلاقی انتقاد وارد است. و نیز به لحاظ مباحثی مانند عدم توجه به فراموقعیت به عنوان حقیقتی برتر، نفی غایت‌گرایی در تربیت اخلاقی، عدم جامعیت تربیت اخلاقی و عدم توجه به آموزش‌های مذهبی و آموزش ارزش‌ها در تربیت اخلاقی دارای ضعف و کاستی بوده و باید از آن‌ها پرهیز نمود.

واژه‌های کلیدی: موقعیت‌گرایی، تربیت اخلاقی، پراگماتیسم، نقد، رئالیسم اسلامی، جان دیویی، شهید مطهری، مصباح یزدی.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات تحقیق	۱
۱-۱- مقدمه.....	۲
۲-۱- بیان مسأله.....	۴
۳-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۶
۴-۱- سوالات تحقیق.....	۷
۵-۱- اهداف تحقیق.....	۷
۶-۱- فرضیه های تحقیق.....	۷
۷-۱- روش تحقیق.....	۸
۸-۱- تعریف مفاهیم و واژه های کلیدی.....	۸
۱-۸-۱- موقعیت گرایی.....	۸
۲-۸-۱- تربیت اخلاقی.....	۹
۳-۸-۱- پراگماتیسم.....	۹
۴-۸-۱- رئالیسم استعلایی.....	۱۰
۵-۸-۱- معرفی اجمالی جان دیویی.....	۱۱
۶-۸-۱- معرفی اجمالی شهید مطهری.....	۱۳
۷-۸-۱- معرفی اجمالی آیت ا... مصباح یزدی.....	۱۴
فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق	۱۶
بخش اول: مبانی نظری.....	۱۷
۱-۲- پراگماتیسم.....	۱۷
۲-۲- مروری بر دیدگاه های فلسفی پراگماتیسم (با تأکید بر نظرات دیویی).....	۲۰
۱-۲-۲- هستی شناسی.....	۲۰
۲-۲-۲- انسان شناسی.....	۲۲
۳-۲-۲- معرفت شناسی.....	۲۴
۴-۲-۲- ارزش شناسی.....	۲۵
۵-۲-۲- اخلاق.....	۲۷
۳-۲- بررسی نظریه نسبیت اخلاقی.....	۸۲

۲۸۱-۳-۲ نسیت گرایي توصيفي
۲۹۲-۳-۲ نسیت گرایي فرا اخلاقي
۳۰۳-۳-۲ نسیت گرایي هنجاري
۳۱۴-۲ رئاليسم
۳۳۵-۲ مروري بر ديده گاه هاي فلسفي رئاليسم اسلامي
۳۴۱-۵-۲ هستي شناسي
۳۶۲-۵-۲ انسان شناسي
۳۹۳-۵-۲ معرفت شناسي
۴۱۴-۵-۲ ارزش شناسي
۴۶۱-۴-۵-۲ ماهيت و خاستگاه ارزش ها
۴۶۲-۴-۵-۲ ارتباط ارزش ها با واقعيت
۵۳۳-۴-۵-۲ مطلق يا نسبي بودن ارزش ها
۵۶بخش دوم: پيشينه تحقيق
۵۶الف) تحقيقات داخلي
۵۸ب) تحقيقات خارجي

فصل سوم: مباني فلسفي - تربيتي و پيامدهاي موقعيت گرايي ديويي در تربيت اخلاقي

۶۰
۶۱۱-۳ مباني فلسفي موقعيت گرايي ديويي
۶۳۱-۱-۳ هستي شناسي
۶۴۲-۱-۳ خداشناسي
۶۶۳-۱-۳ انسان شناسي
۶۷۴-۱-۳ معرفت شناسي
۶۸۱-۴-۱-۳ نظريه زمينه اي يا موقعيتي معرفت
۷۰۲-۴-۱-۳ سودمندی معرفت و حقانيت اندیشه
۷۰۳-۴-۱-۳ نسبي و احتمالي بودن معرفت
۷۱۴-۴-۱-۳ اصل تغيير
۷۲۵-۴-۱-۳ اصل تجربه
۷۳۵-۱-۳ ارزش شناسي
۷۴۱-۵-۱-۳ ماهيت ارزش ها و ارتباط آن با واقعيت

- ۷۵..... نظریهٔ زمینه‌ای یا موقعیتی ارزش ۲-۵-۱-۳
- ۷۶..... نسبی بودن ارزش ها ۳-۵-۱-۳
- ۷۶..... اخلاق ۶-۱-۳
- ۷۷..... مبانی تربیتی موقعیت‌گرایی دیویی ۲-۳
- ۷۹..... تعریف تربیت ۱-۲-۳
- ۸۰..... هدف تربیت ۲-۲-۳
- ۸۲..... نقش انگیزه و عادت در تربیت ۳-۲-۳
- ۸۴..... نقش رغبت در تربیت ۴-۲-۳
- ۸۶..... اهمیت آموزش‌های مذهبی در تربیت ۵-۲-۳
- ۸۷..... آثار و پیامدهای موقعیت‌گرایی دیویی در تربیت اخلاقی ۳-۳
- ۸۷..... آسیب‌رساندن به جریان تربیت اخلاقی ۱-۳-۳
- ۸۸..... نفع و رضایت بخشی در عمل به عنوان تنها معیار ارزیابی ارزش‌ها و معرفت‌ها ۲-۳-۳

فصل چهارم: تبیین چیستی مفهوم موقعیت در رئالیسم اسلامی و نقد موقعیت‌گرایی

- ۸۹..... دیویی بر اساس آن ۱-۴
- ۹۰..... تبیین چیستی مفهوم موقعیت و اقتضائات زمانی از منظر رئالیسم اسلامی ۱-۴
- ۹۱..... چگونگی جمع‌اسلام و مقتضیات زمان ۱-۱-۴
- ۹۳..... شناخت موقعیت ۲-۱-۴
- ۹۴..... شناخت‌شناسنده و تغییر دهنده موقعیت ۳-۱-۴
- ۹۵..... مکانیسم‌های انطباق‌اسلام با موقعیت ۴-۱-۴
- ۹۵..... نحوهٔ وضع قانون در اسلام ۱-۴-۱-۴
- ۹۵..... جایگاه ویژهٔ عقل ۲-۴-۱-۴
- ۹۷..... قواعد کنترل‌کننده ۳-۴-۱-۴
- ۹۸..... اختیارات حاکم شرع ۴-۴-۱-۴
- ۹۸..... برخورداری الگویی دراز مدت برای تطبیق زمان‌ها و اوضاع مختلف ۵-۴-۱-۴
- ۹۹..... رئالیسم و تربیت اخلاقی ۲-۴
- ۹۹..... رئالیسم اسلامی و تربیت اخلاقی ۳-۴
- ۱۰۱..... مروری بر انتقادات وارد بر پراگماتیسم و موقعیت‌گرایی دیویی ۴-۴
- ۱۰۳..... نقد مبانی فلسفی- تربیتی موقعیت‌گرایی دیویی در تربیت اخلاقی بر اساس رئالیسم اسلامی ۵-۴

- ۱۰۳.....نقاط قوت.....۱-۵-۴
- ۱۰۴.....توجه به تفاوت های فردی و نیازهای کنونی متربی.....۱-۱-۵-۴
- ۱۰۵.....نزدیک کردن جریان تربیت اخلاقی به زندگی واقعی نگرستن به متربی همچون موجودی فعال.....۲-۱-۵-۴
- ۱۰۷.....نقاط ضعف.....۲-۵-۴
- ۱۰۷.....کاستی های متوجه مبانی فلسفی موقعیت گرایی دیویی.....۱-۲-۵-۴
- ۱۰۷.....هستی شناسی.....۱-۱-۲-۵-۴
- ۱۰۸.....انسان شناسی.....۲-۱-۲-۵-۴
- ۱۰۹.....معرفت شناسی.....۳-۱-۲-۵-۴
- ۱۰۹.....ارزش شناسی.....۴-۱-۲-۵-۴
- ۱۱۲.....کاستی های متوجه مبانی تربیتی موقعیت گرایی دیویی.....۲-۲-۵-۴
- ۱۱۲.....عدم توجه به فراموقعیت در تربیت اخلاقی.....۱-۲-۲-۵-۴
- ۱۱۳.....نفی غایت گرایی در تربیت اخلاقی.....۲-۲-۲-۵-۴
- ۱۱۴.....عدم جامعیت در تربیت اخلاقی.....۳-۲-۲-۵-۴
- ۱۱۵.....عدم توجه به آموزش های مذهبی و ارزش ها در تربیت اخلاقی.....۴-۲-۲-۵-۴

۱۱۸.....فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات تحقیق.....

- ۱۱۹.....بررسی فرضیات تحقیق.....۱-۵
- ۱۱۹.....فرضیه اول تحقیق.....۱-۱-۵
- ۱۲۱.....فرضیه دوم تحقیق.....۲-۱-۵
- ۱۲۲.....فرضیه سوم تحقیق.....۳-۱-۵
- ۱۲۴.....نتیجه گیری.....۲-۵
- ۱۲۴.....پیشنهادات تحقیق.....۳-۵

۱۲۵.....منابع و مأخذ.....

فصل اول:

کلیات تحقیق

علوم تربیتی ساحتی بین رشته ای است که تحت تأثیر برخی رشته های دانش از جمله فلسفه، جامعه شناسی، روان شناسی، زیست شناسی و ... قرار دارد و از تأثیر جریانات سیاسی و تحولات اجتماعی نیز برکنار نیست. تربیت معمولاً نقشی اساسی در تحول حیات فردی و اجتماعی انسان دارد و به اذعان کانت: "اگر چه تربیت دشوارترین مسأله آدمی است اما تنها دستوری است که به وسیله آن انسان، انسان می گردد." یعنی تأثیر تربیت در تحول و بالندگی آدمی غیر قابل انکار است.

جایگاه بی نظیر این فعالیت در میان دیگر فعالیت های آدمی، سبب شده است اندیشمندان و مصلحان اجتماعی، از دیرباز جنبه های گوناگون فرایند تعلیم و تربیت را موضوع مطالعه و چاره اندیشی اصلاحی قرار دهند و هر یک به تناسب بینش و نگرش خود، نکاتی برجسته و رهنمودهای عالمانه را در این باره مطرح نمایند. حاصل این تلاش ها گنجینه ارزشمندی از اندیشه ها، رهنمودها و تجارب تربیتی است (صادقزاده، ۱۳۷۹، ص ۶۰).

اندیشه های بزرگ تربیتی که از تاریخ عمومی اندیشه ها نیز جدایی ناپذیر است، فراتر از واقعیت های زمانی و مکانی ابراز شده اند و از این رو برای عصرها و نسل های دیگر حاوی پیام و الهام هستند. علاوه بر این مطالعه نظریات و اندیشه های تربیتی متفکران بزرگ، فهم ما را از سنت های تربیتی موجود نیز گسترش می دهد. تا خاستگاه و مبانی تاریخی اعمال تربیتی کنونی خود را نیز بهتر درک کنیم (میلااره، ۱۳۷۰، ص ۴۵).

در این میان با توجه به اوضاع وخیم و نابسامان جهان معاصر به لحاظ مناسبات اخلاقی، توجه اساسی به اخلاق و تربیت اخلاقی لازم و بلکه ضروری می نماید. بالاخص تربیت اخلاقی نقشی انکارناپذیر در زندگی بشر دارد. بخصوص در کشور ما که مسلمان هستیم، اخلاق ارتباط مستقیمی با زندگی اجتماعی انسان ها دارد چرا که هدف غایی تربیت از منظر صاحب نظران کشور اسلامی ما، کشاندن انسان به سوی ارزش ها و ایجاد صفات و ملکات ثابت و پایدار در شخصیت فرد می باشد که این رسالت حقیقی تربیت اخلاقی است. از سوی دیگر ضرورت اطلاع رسانی در جهان امروز از بدیهیات است و عدم اطلاع کافی از حوزه های مختلف فکری، پیامدهای نامطلوبی به دنبال خواهد داشت، فلذا لازم است که بدون هیچ گونه تعصب و جهل ورزی به مطالعه تمام حوزه های اندیشه پردازیم و آگاهانه آنها را مورد بررسی و تحلیل قرار دهیم و وجوه مثبت و سازنده

آن‌ها را به کار گیریم و از نقاط ضعف آن‌ها نیز درس بگیریم. به این منظور تبیین موقعیت‌گرایی در تربیت اخلاقی پراگماتیسم (با تأکید بر نظرات جان دیویی) و نقد آن بر اساس رئالیسم اسلامی (با تأکید بر نظرات شهید مطهری و مصباح یزدی) را به عنوان موضوع پژوهش خود برگزیده ایم.

با توجه به اینکه کشور ما ایران به عنوان یک کشور اسلامی تحت تأثیر اندیشه و نظام فکری اسلامی است که اصطلاحاً از آن به رئالیسم اسلامی تعبیر می‌شود. با مراجعه به آراء و افکار اندیشمندان مسلمانی مانند: علامه طباطبایی (ره)، مرحوم شهید مطهری، آیت‌الله مصباح یزدی و... می‌توان از نقطه نظرات این نظام فکری در مباحث مختلف نظیر مباحث فلسفی و تربیتی آگاه شد. به همین منظور برای بهره‌گیری از دیدگاه موقعیت‌گرایی پراگماتیسم و استفاده از کاربردهای آن در تربیت اخلاقی، از مبانی فلسفی- تربیتی رئالیسم اسلامی برای نقد و بررسی آن استفاده نموده ایم.

لذا در این تحقیق ابتدا مبانی فلسفی- تربیتی رویکرد موقعیت‌گرایی جان دیویی در تربیت اخلاقی و سپس آثار و پیامدهای این رویکرد بررسی و در پایان به نقد رویکرد موقعیت‌گرایی جان دیویی در تربیت اخلاقی بر اساس رئالیسم اسلامی پرداخته و نقاط قوت و ضعف این رویکرد مشخص گردیده است.

بر این اساس این تحقیق متشکل از پنج فصل می‌باشد. فصل اول شامل کلیات تحقیق است. در فصل دوم به مبانی نظری و پیشینه تحقیق پرداخته شده است. فصل سوم شامل مبانی فلسفی، تربیتی موقعیت‌گرایی در تربیت اخلاقی از منظر جان دیویی و فصل چهارم شامل تبیین و بررسی مفهوم موقعیت در نگاه رئالیسم اسلامی و نقد موقعیت‌گرایی دیویی بر این اساس می‌باشد و در فصل پنجم به بررسی فرضیات، نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات پرداخته شده است.

۱-۲- بیان مسئله

از دوران باستان رشد اخلاقی و پرورش افراد با فضیلت از اهداف اولیه تعلیم و تربیت بوده است. می توان گفت که این هدف حتی بر تربیت عقلانی و یا سایر انواع تربیت مقدم بوده است. تمام فلاسفه تعلیم و تربیت به انحاء گوناگون با هدف اخلاقی تعلیم و تربیت سروکار دارند؛ چرا که همه آن ها مایلند به تحلیل یا ارائه دیدگاهی در ارتباط با آنچه افراد خوب یا یک جامعه خوب را می سازد پردازند (الیاس، ۱۳۸۵، ص ۶۵).

موقعیت گرایی که از آن به وضعیت گرایی نیز تعبیر می شود رویکردی در اخلاق هنجاری است که معتقد است بطور کلی ما هیچ قاعده از پیش تعیین شده ای برای تشخیص درستی رفتارهای اخلاقی نداریم. اصول اخلاقی اگر مانعی در تلاش برای یافتن عمل درست نباشند باید گفت بی فایده اند (مک ناوتن، ۱۳۸۰، ص ۲۹۸).

اخلاق وضعیت (موقعیت) به طور کلی تمسک به قواعد در تشخیص درست و غلط رفتاری مخالف است و می گوید در تمام موارد این وضعیت ها هستند که معین می کنند چه رفتاری درست است. منطق تأمل اخلاقی وضعیت گرایان (موقعیت گرایان) این است که به جای قواعد و قوانین کلی، احکام خاص و جزئی در اخلاق اساسی اند (فرانکنا، ۱۳۸۳، ص ۲۲).

در حوزه فلسفه تعلیم و تربیت نیز چنان که «علم الهدی» در کتاب «نظریه اسلامی تعلیم و تربیت» تصریح می کند، جان دیویی فیلسوف پراگماتیست آمریکایی از مفهوم موقعیت به طور گسترده ای استفاده کرده است.

در بینش متافیزیکی دیویی به سبب تأثیری که از نظریه تحولی داروین پذیرفته «تغییر» یکی از صفات اساسی واقعیت به شمار می رود. می توان تغییر و حرکت را حتی در اساس واقعیت پذیرفت (حرکت جوهری در نظریه صدرایی تعبیر دیگری از همین امر است). اما مسأله این است که آیا ویژگی مزبور در همه سطوح و مراتب وجود صادق است؟ پاسخ دیویی به این سؤال مثبت است. جهان سرتاسر در حال تغییر است و هیچ مرتبه ای از وجود و موجود نیست مگر آن که در حرکت است. این تصویر جهان را به صورت گویی معلق در فضا نشان می دهد که نه بر خود اتکا دارد (که در حرکت است) و نه بر چیز دیگری. جهان دیویی علاوه بر آنکه مبدأ ندارد منتها را نیز فاقد است. یعنی سمت تغییر حرکت معلوم نیست، بلکه باید گفت این تغییر و حرکت، غایت

معینی ندارد. غایت خود تغییر و تغییر مجدد است. مسأله این است که اگر بدایت و نهایت جهان روشن نباشد این جهان می تواند هویت داشته باشد؟ در چنین جهان توجیه ناپذیری که در وجه مادیش محصور گردیده سیمای انسان نیز همچون جزئی از همین کل تعبیه می شود. انسان یک ارگانیسم مسلح به سائقه ها است که در تلاش برای بقا ناگزیر از کوشش برای سازش یافتن با محیط و سازش دادن آن با خویش است.

در باب ارزش شناسی نیز دیویی همچنان بر اساس موقعیت فرد، اظهار نظر می کند. از نظر وی، برای ارزیابی ارزش ها باید دید به کاربرستن یک ارزش به چه نتایج عملی منجر می شود.

تأکید بر «نتایج»، اخلاق نسبی را به دنبال می آورد و ارزش های مطلق را نادیده می گیرد. به عبارت دیگر، این گونه اندیشیدن در باب ارزش «نتایج» را جایگزین «معیارها» می کند. در حالی که «نتایج» تابع موقعیت ها است اما «معیار» تابع موقعیت ها نیست (باقری، ۱۳۷۶، ص ۱۲۵).

در آموزه های دینی ما هم مفهوم موقعیت به کار رفته است اما تمایزی مهم و اساسی میان مفهوم موقعیت در نگاه اسلامی با تفسیری که دیویی از موقعیت ارائه می دهد وجود دارد. در نگاه اسلامی انسان در طی زندگی خود همواره در موقعیت خاصی به سر می برد. منظور از موقعیت، وضعیت و نسبت مشخص و پویایی است که درک و تغییر آن حاصل تعامل پیوسته فرد (به مثابه عنصری آگاه، آزاد، دارای اختیار و قابل اعتماد) با خداوند متعال و گستره ای از جهان هستی (واقعیت های ماورای طبیعت و جامعه) در محضر خداوند متعال (مبدأ و منتهای هستی و حقیقی برتر و فرا موقعیت) است (صادق زاده و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۱۰۴).

انسان شناسی تحولی در تفکر اسلامی به خصوص حکمت متعالیه مقتضی ملاحظه جریان پیوسته و غیر قابل انقطاع زندگی از گذشته تا اکنون و آینده است. اساساً بدون تصویری از گذشته و برنامه ای برای آینده نمی توان در شناخت چیستی خود و چگونگی فعالیت های اینجا و اکنون توفیق چندانی داشت. نه تنها فهم دقیق و معتبر اکنون به درک گذشته و آینده وابسته است بلکه هرگونه تغییری به جهت آینده معطوف می باشد و بریده از گذشته نیست. چه اینکه بخش مهمی از آیات قرآن نیز معطوف به تبیین آینده است و بخش مهم دیگری از آن ها ناظر به ترسیم گذشته می باشد (علم الهدی، ۱۳۸۸، صص ۴۴۶-۴۴۵).

پژوهش حاضر درصدد است ابتدا مبانی فلسفی - تربیتی موقعیت‌گرایی پراگماتیسم (با تأکید بر نظرات جان دیویی) را تبیین، سپس آثار و پیامدهای آن را در تربیت اخلاقی بررسی و در نهایت به نقد مبانی فلسفی موقعیت‌گرایی در تربیت اخلاقی پراگماتیستی بر اساس مبانی فلسفی رئالیسم اسلامی (با تأکید بر نظرات مصباح یزدی و شهید مطهری) بپردازد.

۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق

در نظر دانشمندان مسلمان، علم اخلاق برترین علم است. راز اهمیت اخلاق در این است که روح انسان مانند جسم او سلامت و بیماری دارد. از مهم‌ترین بیماری‌های روحی وجود صفات رذیله اخلاقی در انسان است. چنان‌که برای حفظ سلامت بدن آشنایی با ویژگی‌های بدن سالم، بیماری‌های بدن، علل آن بیماری‌ها و راه‌های درمان آن‌ها ضروری است. برای حفظ سلامت روح نیز آشنایی با ویژگی‌های روح سالم، بیماری‌های روحی، علل آن‌ها و راه‌های درمان آن‌ها ضروری است و علمی که عهده‌دار بیان صفات و رفتارهای پسندیده و ناپسند و راه‌های درمان صفات ناپسند است، علم اخلاق و تربیت اخلاقی است. بنابراین سعادت فردی و اجتماعی انسان در گرو پاکسازی نفس از آلودگی‌ها و آراستن آن به فضایل اخلاقی است. شاید به همین سبب خداوند متعال یکی از اهداف اساسی بعثت پیامبر اسلام (ص) را تزکیه نفس از آلودگی‌ها بیان کرده است. پیامبر اکرم (ص) نیز هدف رسالت و بعثت خود را به کمال رساندن بزرگواری‌ها و مکارم اخلاقی شمرده است. با این وجود اهمیت اخلاق و تربیت اخلاقی به اسلام و جوامع اسلامی اختصاص ندارد. تجربه نشان داده است که انسان خواه متدین یا غیر متدین هیچ‌گاه حتی در دوره مدرن و پسامدرن، بی‌نیاز از اخلاق و تربیت اخلاقی نبوده و نیست.

با توجه به ضعیف بودن تحقیق در حوزه تربیت اخلاقی، بی‌توجهی به اهداف اساسی و بنیادی اخلاق و نقش چشمگیر تربیت اخلاقی در تغییر وضعیت جهان ماشینی و خشک امروز و از آنجایی که تقلید و اقتباس محض در تربیت نارواست و بایستی با سنجش دقیق و خردمندانه از تجربیات و اندیشه‌های دیگران سود جست، ضروری می‌نماید که با نقد و سنجش خردمندانه مؤلفه‌های مثبت و مفید رویکرد موقعیت‌گرایی جان دیویی را در تربیت اخلاقی بر گرفته و از آن‌ها سود جست و آنچه را که ناهمگون با فرهنگ اسلامی ما است کنار گذاشته و از آن‌ها پرهیز نمود.

۴-۱- سؤالات تحقیق

۱. موقعیت گرایي جان ديويي در تربيت اخلاقي بر چه مباني فلسفي- تربيتي استوار است؟
۲. آثار و پيامدهاي موقعيت گرايي در تربيت اخلاقي چيست؟
۳. بر اساس رئاليسم اسلامي چه نقاط قوت و ضعفي را مي توان براي مباني فلسفي و تربيتي موقعيت گرايي ديويي در تربيت اخلاقي در نظر گرفت؟

۵-۱- اهداف تحقيق

۱. تبیین مبانی فلسفی- تربیتی رویکرد موقعیت گرایي جان ديويي در تربيت اخلاقي؛
۲. بررسی آثار و پيامدهاي رویکرد موقعیت گرایي در تربيت اخلاقي؛
۳. مشخص نمودن نقاط قوت و ضعف مبانی فلسفی و تربيتي رویکرد موقعیت گرایي ديويي در تربيت اخلاقي، بر اساس رئاليسم اسلامي (با تأکید بر نظرات شهيد مطهري و مصباح يزدي).

۶-۱- فرضيه هاي تحقيق

۱. اهم مباني فلسفي رویکرد موقعیت گرایي ديويي را مي توان در توجه به اصل تغيير و تجربه، نسبي دانستن ارزش ها، يگانه پنداشتن هدف و وسيله و وابسته دانستن ارزش هر اندیشه به فايده عملي آن برشمرد. از اهم مباني تربيتي رویکرد مذکور نيز مي توان به سازگار ساختن شاگرد با موقعيت هاي جديد در راستاي ايجاد توانايي براي حل مسأله اشاره کرد.
۲. فقدان هدف نهايي در تربيت اخلاقي را مي توان برجسته ترين پيامد موقعیت گرایي ديويي در تربيت اخلاقي دانست.

۳. از جمله نقاط قوت رویکرد موقعیت‌گرایی دیویی توجه به تفاوت‌های فردی و نیازهای کنونی شاگرد و از جمله نقاط ضعف آن نیز عدم توجه به فراموقعیت به عنوان حقیقتی برتر، یگانه پنداشتن هدف و وسیله و نسبی دانستن ارزش‌ها است.

۷-۱- روش تحقیق

پژوهش حاضر که در عرصه تربیت اخلاقی انجام یافته است از نوع نظری و بنیادی بوده و روش انجام آن با توجه به موضوع تحقیق، «توصیفی-تحلیلی» می‌باشد. در این روش محوریت با تحلیل محتوای مکتوب در آثار مربوط است.

تحلیل محتوا به صورت کیفی و از رهگذر جمع‌آوری، توصیف و تحلیل اطلاعات انجام شده است. گردآوری اطلاعات از طریق مرور و بررسی سوابق و پیشینه‌های موجود در کتابخانه‌ها و سایر مراکز اطلاع‌رسانی صورت گرفته است. بر پایه‌ی ارتباط مفهومی و منطقی میان مطالب مطرح شده، می‌توان یافته‌های اصلی تحقیق را مورد آزمون قرارداد.

۸-۱- تعریف مفاهیم و واژه‌های کلیدی

۸-۱-۱- **موقعیت‌گرایی:** موقعیت‌گرایی که از آن به وضعیت‌گرایی نیز تعبیر می‌شود رویکردی در اخلاق هنجاری است که معتقد است به طور کلی ما هیچ قاعده‌ای از پیش تعیین شده‌ای برای تشخیص درستی رفتارهای اخلاقی نداریم. اصول اخلاقی اگر مانعی در تلاش برای یافتن عمل درست نباشند باید گفت بی‌فایده‌اند (مک‌ناوتن، ۱۳۸۹، ص ۲۹۸).

بنابراین باید اوضاع و شرایط در نظر گرفته شود و تصمیمی که در آن شرایط خاص لازم است، گرفته شود. اخلاق وضعیت (موقعیت) به طور کلی تمسک به قواعد در تشخیص درست و غلط رفتاری مخالف است و می‌گوید در تمام موارد این وضعیت‌ها هستند که معین می‌کنند چه رفتاری درست است. منطق تأمل اخلاقی وضعیت‌گرایان (موقعیت‌گرایان) این است که به جای قواعد و قوانین کلی، احکام خاص و جزئی در اخلاق اساسی‌اند (فرانکنا، ۱۳۸۹، ص ۲۲).